

ՄԷՃՄՈՒՄԻ ԱՆՊԱՐ

DIRECTION DU JOURNAL MEDJMOUA-I-AHBAR 65 Grand'rue de Péra, Taxim, 65	Ապովել Բյարաբար Խաթանյան իշխան Թաթառ իշխան Մեհապիյի Կեմալիյի իշխան Բրանգ Նուրու 80 85 20 Սեկիյի 6 այլը 35 45 10	ՀԱՐՑԵՆԳՈՒՆ ԳԷ ՀՈՒՄԱ ԻՐԹԵՍԻ ԿԻՆԵՄԱՏՈԳՐԱՖԻԱ Իրանի իշխան արքայի քաղաքացի օրհնուր Թաթառ իշխանի մեկնաբանություն օրհնուր	مجموعه اخبار باک اوغلی تقسیم جاده سی و نهم و ۶۵
--	--	---	--

ԶԱՐԲՆՈՒՄ

Մեր Հասարակության գոյությունը հիմնական պատճառները երկու են. առաջինը՝ վաճառի ազգաւ հայ ենք, և երկրորդը՝ վաճառի կրօնքով կաթողիկէ ենք: Եթէ ազգութիւն չունենայինք, իբր լոկ կաթողիկէ՝ չէինք կարող ուրոյն հասարակութիւն մը կազմակերպելով տիրանալ և վայելելու իրաւունքը ձեռք բերել այն ամէն առանձնաշնորհմանց գործը Օսմանեան կառավարութիւնը չնորհած է մեզ: Իսկ եթէ կաթողիկէ չըլլայինք, այն ժամանակ հարկ էր ձուլուած միայնք հայութիւնը դժբախտաբար երեք մասի բաժնով դաւանութեանց միւս երկուքին մեծամասնութեան կամ փոքրամասնութեան մէջ:

Ուրեմն Հայ-Կաթողիկէ հասարակութեան պատկանելու և անդամակցելու իրաւունքէն բացառակապէս զուրկ են ամեն անոնք որ կը պնդեն թէ հայ են առանց կաթողիկէութիւնը ընդունելու, ինչպէս նաեւ ամէն անոնք որ կը պնդեն թէ, կաթողիկէ են առանց հայութիւնը ընդունելու:

Այս հիմնական երկու կէտերը լաւ մը չկոտրել վերջը, զատ զատ ուսումնասիրենք անոնց գլխաւոր մանրամասնութիւնները:

Ա.

Ա. Զ. Գ. ՈՒ Ի Դ Ն

Ազգ ըսելով պէտք է հասկնալ մարդկութեան մէկ հատուածը՝ որ ունի կամ ունեցած է երկրաշնորհ վրայ իրեն սեփական բնակավայր հողատու մը և իրեն սեփական մայրենի լեզու մը:

Հայն ալ ունեցած է իր Հայաստանը, ինչպէս Հրեան իր Պաղեստինը, ինչպէս Բուլղարացին իր Բուլղարիան, ինչպէս Լատինները իր Լատինիան, և այլն: Հայն ալ ունի իր մայրենի լեզուն, ինչպէս Հրեան իրեն և Բուլղարացին իրեն: Անշուշտ կայ նաեւ լատիններէն ճոխ և փառաւոր լեզու մը, Կիլիկիաներու, Վիրգիլիաներու լեզուն, բայց անիկայ մեր գիտցած արդի լատիններուն լեզուն չէ՝ ըստ. անիկայ հին Հռոմէականացի մայրենի լեզուն է, այն Հռոմէականացի որոնց գլխաւոր ներկայացուցիչները այսօր Իտալացիք են: Ինքզինք իտալերէնը աշխարհագրուն է հին լատիններէն, ինչպէս արդի հայերէնը աշխարհաբան է զորարարին:

Ազգային զգացումէ զուրկ է այն ամէն անհատ որ չէ նուիրած իր սրտին մէկ անկիւնը ի բնակութիւն հայրենեաց սիրտին և չունի իր բերին մէջ իր մայրենի լեզուն, ինչպէս զուրկ են ազգային զգացումէ այն ամեն Հրեայ կամ Բուլղարացի անհատներ որք չունին սէր հայրենեաց իրենց սրտին մէջ և մայրենի լեզուն իրենց բերին մէջ: Իսկ լատինը որ հայրենեաց սէրն ունի իր սրտին մէջ կամ որ մայրենի լեզուն իր բերին մէջ, քանի որ նա չունի և երբեք չէ ունեցած ոչ մին և ոչ միւրը: Մենք առ այժմ բաւականապէս տեսնենք որ լատիններութեամբ և հետեւինք մեր ուսումնասիրութեան:

Տեսնենք ուրեմն թէ ազգային ինչ պարտականութիւն կը ծանրանայ իւրաքանչիւր Հայ անհատի վրայ:— Ինչպէս

և ինչ ազգութիւնն պատկանող անհատ մը կը պարծենայ: Եւ ազգութեամբ, կը տառապի իր ազգին բոլոր ցաւերով և կ'ուրախանայ անոր յաջողութիւններովը և յառաջդիմութիւններովը, չի զանար իր ձեռքէն եկած, ըլլալ բարոյական, ըլլալ նիւթական, ձեռնառութիւնը յոգուտ իր ազգին: Հայն ալ պէտք է այնպէս դործէ: Անոնք որ լոկ խաղաղ միայն կը պոռտան և կը պնդեն թէ, Հայ են բայց չեն կատարել իրենց ազգային դրոճ ամենաբնական պարտականութիւններն, այդպիսիներ կամ ինքնաշարժ են, կամ անհարգելի են կամ սգեսկեր:

Կեղծաւոր կ'անուանենք ամէն անոնք որ գիտակցաբար և ներքին համոզմամբ գիտեն և կարող են զանազան ուղիով սխալէն, չար բարիէն, կործանարարը չինարարէն, բայց իրենց անհասկանալի հոգի կամ փառասիրութեան սիրուն՝ ոչ միայն չեն բողբոջ, այլ և ամենամեծ և անդուր կը մասնակցին սխալը, չարը, կործանարարը գործելու և գործել տալու, և ուղիղը, բարին և չինարարը խաբանելու: Այդպիսիները լաւ գիտեն թէ ճշդ մարտութիւնը միշտ կը յաղթանակէ: Բայց կ'ըսեն անոնք, մենք ալ այն ժամանակ մեր գոյնը անմիջապէս կը փոխենք և կ'ընդաւորուինք իր կը շարունակենք զարծեալ: Այդ սեռակ երկերու մարդիկ ոչ միայն ազգի մը այլ ընդհանուր մարդկութեան ատելութեան միայն արժանի են և այնպէս ալ կը նշանակուին ու կը դատուին իրենց կեղծանքի միայն ժամանակ: Իսկ յետ մահու այնպիսիներու յիշատակը յաւիտեական անիծից և նախատանայ նշաւակ պիտի կտակուին ապագայ սերունդներու: Ըստ էր թէ չէր ծնուալ մարդն այն:

Անտարբերութիւնը, ազգային տեսակետով ոչ նուազ դատապարտելի է: Անտարբերներ են ամէն անոնք որ կ'աղբիւր վաճառի ծնած են: Իրենց համար նիւթական կանգ մը միայն զուգու մը մեծած չէ՝ մարդին: Ազգային զգացումը մեծած չէ՝ իրենց մէջ, այլ պարզապէս ծնած չէ: Հետեւաբար բացարձակապէս անսոցուտ և անկարելի է սպասել այդպիսիներէն ու ինչ մասնակցութիւն ազգային պարտականութեանց, իրաց առեալ այնպիսի պատգայներ, զոր օրինակ ծնունդ, ամուսնութիւն, մահ, աւուծախ, եւն, որ ժամանակ ստիպեալ կը գտնեն ինքզինքնին զիմի ազգային իշխանութեանց:

Անտարբերութիւնը բնածին հիւանդութիւն մ'է, որուն մանրէն (microbe) տակաւին չէ գանուած և յուսադատ բուն է երեւակային թէ մի գուցէ երբեք չգտնուի: Եթե անտարբերութիւն է ինչ ինչ պայմաններու մէջ, ինչպէս մասնաւոր կլիմաներ, մասնաւոր տեղակայն հիւանդութիւններու, մասնաւոր ծննդավայրն են, անտարբերութեան բնական ծննդավայրն ալ (կ'աւանդենք խոտովանելու) մեր Հայ-Կաթողիկէ հասարակութեան ծոցն է դժբախտաբար:

Մենք կը կարծենք սակայն թէ կարելի է այս ցաւալի արտին դէմ մաքառել և կամայ կամաց անհետացնել զայն մեր մէջէն, միայն այսպէս չոր սերունդին դատարարութեան կերպին մասնաւոր հոգ և խնամք տանելով:

Անոնք որոնց համար ճակատագրական դժբախտութիւն մը եղած է բոլորովին առեւտրական, բայց բնածին ազգային զգա-

ցում կը կրեն, անոնք երբեք ազգային տեսակետով ազգանքն չեն: Ազգութեան սէրը անոնք աւելի ուժգնորէն կ'ըզան իրենց մէջ քան այն տեսակ մը անգործ սեւրունդը՝ որ իրեն առած օտար դատարարականութեան բնական և ուղղակի հետեւանքով զուրկ է այն ազգային զգայունէն որ ամէն Հայ պէտք էր ունենալ գոնէ նուազագոյն չափով:

Կարելի է ըսուի մեզ թէ անոնց վրայ չի ծանրանալ իրենց օտար դատարարականութիւն առած ըլլալուն յանցանքը: Ճշմարիտ է և արդարացի այդ գիտողութիւնը և ծնողը մեծ պատասխանատուութիւն ունին այդ մասին, վաճառի որք մը սրտի իր ծնողաց սեփականութիւնն է, այնչափ և առեւելի եւս իր պատկանած ազգին զուգին է միայնագործայն: Այն ծնողք որոնք ժամանակին չեն ուսուցաներ իրենց զուգիններուն անոնց պատկանած ազգին մայրենի լեզուն՝ պատասխանատու կը մնան նախ իրենց զուգիններուն հանդէպ երբ անոնք չափազանց ըլլալ վերջը անգիտանալ իրենց ինչ ըլլալին և երկրորդ ազգին հանդէպ վաճառի կուտան անոր անհատ մը բացարձակապէս ընդուտ և անպարտաճանաչ:

Ազգն ալ իր պատասխանատուութեան մեծ բաժինը ունի իր զուգիններուն դատարարականութեան մասին. ան պէտք է բանայ վարժարաններ, վարժարաններ և դարձեալ վարժարաններ:

Ինչո՞ք ուղարկել Հայ-Կաթողիկէ հասարակութիւն. կ'ըսուի քու վրադ: Եթէ քու ամբողջ ժողովուրդը միայն հաւաքուելով արտասուած հեղեղներ թափէ, դարձեալ բաւական չէր ըլլար քու ցուրդ իրենց հոգանքներուն մէջ քիչ տանելու և անհետացնելու: Այո, դու ունեցար երբեմն քու ծոցիդ մէջ մեծատուններ, հարուտ և մեծաշարուտ մեծատուններ, գիտն անոնք ինչ ժամանակութիւն թողուցին քեզ համար. երկպառակութիւն և կռիւ: Անոնք կարող էին փոխան այդ անիծեալ ժամանակութեան թողուլ քեզ անհետակներով վարժարաններ, որոնց մէջ պիտի ծնունէին սէր, յոռաշարժութիւն, հարստութիւն, կեանք, բայց և ոչ հատ մը վարժարան հաստատուցին քեզ համար. ափսոս, բիւր ափսոս. եթէ հարուստներ չի մտածեն իրենց ազգին ապագան, ո՞վ պիտի մտածէ, և ազգի մը ապագան այսօր կը կայանայ ուսուցիչ և ազգասէր սերունդներ արտագրելուն մէջ:

Չենք միջադերս ոտկայն այդ մեծատունները, վաճառի գիտնք թէ այն ժամանակ կային, ինչպէս կան այսօր ամէն տեսակ խոշորասներ:

Բայց այս ամէնը բաւական պատճառներ չեն և չեն արդարացնել օտար դատարարականութիւն առած մէկը՝ որ հետադուտ չըլլար նաեւ իր մայրենի լեզուն, պատմութիւնը, աւանդութիւնները եւն. ունենալու: Չենք կարող երեւակայել ուսուցիչ երիտասարդ մը, որ եթէ փափարք և կամենայ, կարող չըլլայ գոնէ քիչ մ'ալ հայերէն սովորելու:

Մեր ազգային ազգանքն անուանածնիս անոնք միայն են ուրեմն որ ոչ միայն չեն փափարք և կամենար քիչ մ'ալ գոնէ հայերէն գիտնալ, այլ նաեւ անարգանք և ծաղրելով կը խօսին հայաբոս և հայասէր ազգայիններուն վրայ և միջեւ իսկ իրենց հակակրանք չեն զողեր հան-

դէպ անոնց: Այժմ մենք կ'ուզենք խօսիք երեսնայնորէն և կ'ըսենք անոնց, սիրելի պարոն, մի սրտով, բայց մոռնալ ըրէ և վարկեալ մը ուշադիր ելլի և դատէ ինքզինքդ:

Դու գիտես լեզուներ, գաղղիներ, գերմաներէն, անգլիներէն, թուրքերէն են. բայց ինչո՞ք չես գիտել հայերէն և կը պարծենաս ըսելով թէ, ինչ պէտք է հայերէն գիտնալ և թէ ինչ բանի օգտակար կրնայ ըլլալ ան:— Ինչ կ'արժէ քու հայութիւնը ուրեմն. ազգայնայ մը չ'ես դու որ, չկարողանալով քու մայրենի լեզուիդ ճիշտութիւնը, խորութիւնը, վստմութիւնը ըմբռնել, կ'անարգես զայն:— Դու գիտես թէ որոնք են Հիւսիսներ, Կիլիկիներ, Շէքսպիրներ, Էյն, և անոնց գլխաւոր հեղինակութեանց անունները չարուսակ չես դադրել կրննել քու խօսակցութիւններու մէջ և ամէն կ'ըլլային քու բարձր դատարարականութեան վրայ. բայց ինչո՞ք չես գիտել նաեւ թէ որոնք են Բագրատունիներ, Այլշաններ, Ռաֆֆիներ, Էյն, ինչ կ'արժէ քու հայութիւնը ուրեմն. քու ազգայնայ մը չ'ես որ չես ծանանար քու ազգային մեծ հեղինակները և օտարագիտութեամբ միայն կը պարծենաս:— Դու գիտես թէ որոնք են Ալեքսանդրներ, Կլեոսներ, Անտիոքներ, Լուսիսներ, Եսթրաթներ, Էյն, ու կը խօսիս և կը վիճարարի անոնց մեծագործութեանց վրայ, բայց ինչո՞ք չես գիտել թէ որոնք են Վարդաններ, Տիգրաններ, Լեւոններ, Էյն, և ինչ մեծագործութիւններ գործած են անոնք:— Ինչ կ'արժէ քու հայութիւնը ուրեմն. դու ազգայնայ մը չ'ես որ օտար լեզուներով քու ազգային կ'անգիտանաս:— Դու գիտես թէ աշխարհիս որ կէտին վրայ կը գտնուին Բարսիլ, Նիւ-Եօրք, Քէմբրի, Փրինսթը և անոր լիճը, Ալգիան լեռները Էյն, բայց գիտես նաեւ թէ ուր կը գտնուին Այր սրտա, Վան և անոր լիճը, Մուշ, Կարին, Էյն:— Դու գիտես անշուշտ Բօրժեալ աւերակները, բայց գիտես նաեւ Անիի աւերակները, ինչ կ'արժէ քու հայութիւնը ուրեմն. դու ազգայնայ մը չ'ես որ օտար երկիրներ քու տանդ պէս գիտես, իսկ քու հայրենի տանդ մէջ օտար մ'ես:— Եւ այսպէս կըլինայ չարուսակի տալալին:

Կը տեսնես ուրեմն, սիրելի Պարոն, որ բաւական չէ միայն օտարագէտ ըլլալ, Հայ եմ կարենալ ըսելու համար, առ նուազ պէտք է գիտնալ այնչափ որչափ գիտես օտարագիտութիւն: Բայց այս բոլոր ազգային լեզուդ գոնէ գրել ու կարդալ չգիտնալ է:

Երբ մեծ տէրութիւններ կ'ուզեն անհետացնել իրենց նուաճած ազգերը և բոլորովին հպատակեցնել զայն և ձուլել իրենց մէջ, մէկ հատիկ միայն միջոց ունին և ոչ երկու: Դարձեալ նուաճալ և յաղթուած ազգ մը երբ կ'ուզէ տակաւին ապրել, մէկ հատիկ միայն միջոց ունի և ոչ երկու:

Մենք է այդ մէկ հատիկ միջոցը:— մայրենի լեզուն, ջնջուած և կամ պոսպառուած: Ընդհանուր ջարդեր, թաղաներ, բանտ, աքսոր, հուլածանք բնաւ չեն զարեւ ազգութիւն մը փնջանալու. արգելի՛ անոր մայրենի լեզունը գործածութիւնը և նա անմիջապէս կը նիւնդանայ առաջի

Թէմսիլտէ, խէթ ա՝ օլմատըղընը բէշին սէօյ-

5. — Կէշէն մեծկիտէ սոմար հազարէնաւ վերիլէն գարարտան սօնրա, Ալիարեան Եպս. վէ Կէտիկիան իլ թէր զիպաշիան Մ. Վ. Լէրին, սոմար մէսէլէս

1890